

litvina-i-yanukovicha-stat-na-zaschitu-seksmenschinstv.html. 22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії дискримінації в Україні : проект Закону України № 2342 від 19.02.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45813. 23. *Кабмін* признаєт дискриминацию только в трудовом законодательстве [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://insight-ukraine.com.ua/advocacy/analiz-zakonov/item/131-kabmin-priznaet-diskriminatsiyu-tolko-v-trudovom-zakonodatelstve.html> 24. В Києве прошел «крестный ход против Евросодома» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://grani.ru/Politics/World/Europe/Ukraine/m.222003.html> 25. В поисках гея // Репортер. – 2013. – №12 (12). – С. 30. 26. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_927 27. Конвенція Ради Європи про підроблення медичної продукції та подібні злочини, що загрожують охороні здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a91 28. Угода між Україною та Іспанією щодо врегулювання та упорядкування трудових міграційних потоків між двома державами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/724_024 29. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо запобігання та протидії дискримінації) № 4581 від 27.03.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50439 30. *Еврокомиссия* сняла свои требования гарантий для секс-меньшинств в антидискриминационном законе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zn.ua/POLITICS/evrokomissiya-snyala-svoi-trebovaniya-garantiy-dlya-seks-menschinstv-v-antidiskriminacionnom-zakone-141821_.html 31. *Постанова* Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п> 32. *Вищий спеціалізований суд* України з розгляду цивільних і кримінальних справ Лист від 07.05.2014 № 10-644/0/4-14 Про належне забезпечення рівності трудових прав громадян при розгляді спорів, що виникають у сфері трудових відносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v-644740-14>

УДК 321.01

В. Л. ЗГУРСЬКА

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНИХ РУХІВ

Розглянуто переваги і недоліки двох основних організаційних моделей суспільних рухів: автономізованої та інституціоналізованої. На основі аналізу досвіду діяльності екологічного руху у Німеччині, нових лівих у США, глобального руху

© ЗГУРСЬКА Валентина Леонідівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук Київського національного університету будівництва і архітектури

«окупай», Євромайдану 2014 в Україні доведено важливість утворення формальної структури для досягнення цілей суспільного руху.

Ключові слова: *громадянське суспільство, суспільний рух, участь, мобілізація, протести.*

Згурская В. Л. Институционализация как необходимый элемент развития общественных движений

Рассмотрены преимущества и недостатки двух основных организационных моделей общественных движений: автономизированной и институционализированной. На основе анализа опыта деятельности экологического движения в Германии, новых левых в США, глобального движения «окупай», Евромайдана 2014 в Украине обосновано важность создания формальной структуры для достижения целей общественного движения.

Ключевые слова: *гражданское общество, общественное движение, участие, мобилизация, протесты.*

Zgurska Valentyna. Institutionalization as essential element of social movement development

The advantages and disadvantages of two main organizational models of social movements: autonomous and institutionalized are considered. The analysis of experience the environmental movement in Germany, the new left in the USA, global «occupy» movements, Euromaidan 2014 in Ukraine proved, that creation of the formal structure has significant impact on realization of the aims of social movements.

Key words: *civil society, social movement, participation, mobilization, protest.*

Суспільні рухи формуються для координації зусиль громадян щодо зміни у політичній, економічній, соціальній, культурній сферах тощо. Вони можуть бути двох видів: автономними або інституціоналізованими. Автономність характерна для низки так званих «нових соціальних рухів» і передбачає акцент на самоорганізації, рівності, горизонтальних структурах, консенсусі в ході прийняття рішень. Правозахисні, феміністичні рухи відносяться до інституціоналізованих, особливостями яких є чіткий поділ повноважень, ієрархія та централізація. З точки зору стабільності суспільних відносин найбільш бажаною формою є інституціоналізована, яка накладає на керівництво такого руху обов'язок діяти в рамках правового поля. На думку деяких дослідників, зокрема С. Стаггенборга, успішний суспільний рух повинен користуватися перевагами кожної з цих моделей. Однак, на нашу думку, інституціоналізація необхідним елементом еволюції суспільного руху, який прагне домогтися реальних змін суспільно-політичному житті. Доведення справедливості цього твердження і є завданням даної статті.

Необхідність детального вивчення відмінностей між автономними та інституціоналізованими рухами вперше виникла у 1970-х роках, коли спостерігався розквіт масових рухів у Західній Європі та Північній Америці. Учасники протестних рухів вимагали вирішення

екологічних проблем, заборони використання атомних станцій, врахування потреб громадян в ході розвитку транспортної інфраструктури тощо. Вони наповнили новим змістом традиційні соціальні рухи, які відстоювали права жінок, молоді, робочих, противників силових методів тощо. Цей феномен отримав назву «нових соціальних рухів» і був концептуалізований у середині 1980-х років. На думку дослідників їх особливістю стала відмова від традиційних методів організації та висловлення думки, експерименти з новими формами соціальних відносин, гуманітарних і культурних цінностей¹. Нові соціальні рухи сформували власну систему цінностей, в основі якої лежали ідеї громадянського самоврядування та участі громадян у вирішенні місцевих і державних проблем, «прагнення до цілісності і заперечення системи та її інститутів, що поділяють людей за різними соціальними ролями, і які роблять людей недосконалыми та відчуженими»². Ідеологи цих рухів відкидали такі цінності індустріального суспільства як матеріальний ріст, продуктивність, споживання, прагнення до прибутку і висували власні: самовизначення і самоврядування, децентралізація, вільний розвиток особистості, спрощення життя тощо³. У політичній сфері протестанти прагнули до розширення політичного народовладдя за рахунок зменшення контролю з боку держави.

Вважалось, що нові соціальні рухи є автономними за своєю організаційною структурою, близькою до світогляду тих, хто поділяє постматеріальні цінності, серед яких значну частку становлять представники середнього класу, «соціальних та культурних спеціалістів»⁴. Однією з основних переваг такої форми є те, що учасники можуть діяти без чітких зобов'язань⁵ та на власний розсуд координувати свої зусилля. Крім того в автономній моделі рухи вільні від обмежень представницької / репрезентативної політики⁶, здатні спровокувати інституційну кризу, що стане викликом для правлячої еліти⁷ і можуть мобілізувати значні людські маси без наявності у своєму розпорядженні значних ресурсів.

На противагу автономним утворенням, сильними сторонами інституціоналізованої моделі є хороші перспективи для взаємовигідних відносин з союзниками та прихильниками, високий рівень концентрації влади, згуртованість та здатність протистояти тиску і репресіям щодо учасників руху.

С. Стаггенборг вказував, що перевагами стабільності найкраще користуються формалізовані організації, а інноваційності – більш аморфні в організаційному плані об'єднання. Він припустив, що найбільше шансів на успіх має рух, який вдало поєднує сильні сторони формалізованого і неформалізованого типу організації⁸.

	Автономна	Інституціоналізована модель
Політична модель	Учасницька	Представницька
Організаційна структура	Горизонтальна, рідко з постійним делегуванням відповідальності	Вертикальна з чітким поділом праці і влади
Процес прийняття рішень	Консенсус, збори є суверенними	Голосування, переговори між представниками
Зовнішнє середовище	Відносини з зовнішніми акторами є неприйнятними	Дозволяються контакти з зовнішніми акторами
Предмет	Багато ідентичностей	Уніфікований
Легітимний політичний актор	Індивіди діють спільно	Громадське об'єднання, політична партія, профспілка
Співвідношення між індивідом та організацією	Пріоритет індивіда перед організацією	Пріоритет організації перед індивідом
Політична арена	Публічна (вулиця, публічний простір) та приватна (особисті відносини, щоденне життя)	Публічна
Види активності	Демонстрації протесу, прямі дії, громадянська непокоря, альтернативні самокеровані колективні проекти, політика контркультури	Маніфестації, марші протестів, демонстрації, страйки, правові реформи
Засоби	Засоби є ціллю самі по собі, якщо спрямовані на соціальну трансформацію	Засоби і цілі відрізняються
Соціальні трансформації здійснюються через	створення альтернатив, культурний спротив	наявні політичні інститути
Організація є	Тимчасовою	Постійною
Відповідальність	Розмита	Конкретизована

У таблиці наведено спільні характеристики автономної та інституціоналізованої моделей. У автономній моделі самоорганізація є внутрішньою і зовнішньою, а зв'язки із зовнішніми акторами (наприклад, політичними партіями) є неприйнятними. Проте автономна модель не виключає використання традиційних і легальних методів тиску: висування вимог до органів державної влади, пошук допомоги з боку політичних партій, збір пожертвувань на діяльність організації тощо. Очевидно, що ці дії ставлять учасників руху перед дилемою і можуть стати джерелом суперечностей⁹ та внутрішніх конфліктів.

Досить часто організаційне оформлення соціального руху напрямую асоціюється з методами його діяльності: автономним рухам приписують більший ступінь радикальності, в той час як для інституціоналізованих – більшу поміркованість. Однак рухи, що є більш автономними, можуть бути радикальними, але не обов'язково ними бути. Наприклад, група, що має за мету створення альтернативи існуючому суспільному порядку, може не мати бажання демонтажу політичної системи. Більше того, автономістські рухи можуть мати радикальні та помірковані групи.

Хорошою ілюстрацією переваг і недоліків переходу соціального руху від автономної до інституціоналізованої моделі є еволюція «зелених» у Німеччині. Частина активістів екологічного руху і членів невеликих політичних угруповань стали основою для політичної партії «Зелені», члени якої сподівалися, що така інституціоналізація посилить суспільний рух за рахунок появи його представників у законодавчому органі. Новостворена партія повинна була поширювати ідеї нових соціальних рухів через традиційні органи політичного представництва у парламенті та вживати реальних кроків щодо захисту оточуючого середовища, блокуючи прийняття «неекологічних» законів. В ідеалі планувалося здійснення радикальних реформ не лише у сфері екології, а й функціонування політичної системи загалом. Відповідно на початку 1980-х років досить поширеним було уявлення про «зелених» як про принципову нову, «антипартійну»¹⁰ партію. Починаючи з 1980-х років «зелені» почали отримувати перемогу на рівні земель, у 1983 р. вперше пройшли до Бундестагу, отримавши 5,7% голосів, а у 1998 р. стали молодшим коаліційним партнером соціал-демократів, ввійшовши до складу уряду ФРН.

Однак, на думку низки дослідників, така спроба інституціоналізації з точки зору екологічного руху виявилася невдалою. Перш за все проба поєднання представницької та прямої демократії призвела до внутрішнього розколу в партії: радикальне крило наполягало на важливості позапарламентської діяльності, розширенні інструментів прямої демократії, переході від ринкової економіки до нових суспільних форм власності на принципах екосоціалізму. В свою чергу помірковане крило вважало за необхідним трансформації у звичайну політичну партію з соціал-демократичними цінностями. На початку 1990-х років перемогу отримали останні, яких логіка представницької демократії змусила «вбудуватися» в існуючу систему суспільних відносин, демонструвати готовність іти на компроміси з іншими політичними акторами навіть всупереч своїм ідеологічним підходам заради збільшення електоральної бази. Знаковими стали перші загально німецькі вибори після об'єднання Німеччини, на яких «зелені» виступили проти приєднання НДР

і зазнали суттєвої поразки. Це змусило її у 1993 р. об'єднатися зі своїм східнонімецьким аналогом «Союзом 90», а також відмовитися від радикальних лозунгів у виборчій програмі. Отже, хоча з точки зору учасників екологічного руху похід в політику виявився не досить успішним, однак у довгостроковій перспективі партія «зелених» доклала значних зусиль для покращення ситуації з захистом навколишнього середовища у Німеччині та Європі загалом.

Протилежна ситуація склалася у США. У Брейнес детально проаналізував чому рух нових лівих 1960-х років виявився неспроможним вирішити дилему між розбудовою організаційної структури та реалізацією нового типу політики, в якій молодше покоління стає зразком для старшого, тобто змушує рух вписуватися у рамки бажаного суспільства¹¹. У результаті сам рух зник, не зумівши реалізувати хоча б частину своїх цілей.

Як уже зазначалося, перехід від автономної до інституціоналізованої моделі не завжди є мирним процесом. Прикладом наростання внутрішніх протиріч на шляху до інституціоналізації став конфлікт щодо легалізації суспільного руху в Іспанії, частина учасників якого у 2009 році висловила свою незгоду зі спробами легалізувати рух скватерів за допомогою вибухових пристроїв. З цього приводу Ф. Фоміная відзначає, що «в інституціональній політиці індивіди існують для організацій і індивідуальне має другорядне значення; в автономній політиці організації ... існують для обслуговування бажань та цілей індивідуальних учасників, які, відповідно, є їх невіддільною частиною»¹².

XXI ст. породило новий вид неінституціоналізованих рухів, початок яким дав у 2011 р. рух «Захопи Уолт-стріт» (Occupy Wall Street), учасники якого виснули низку цілей, основною з яких було звернути увагу громадськості та влади на злочини фінансової еліти. Через три роки у різних частинах світу ця ініціатива була підтримана місцевими активістами, однак не набула інституціоналізованих форм, оскільки координація діяльності здійснюється завдяки широкому використанню можливостей соціальних мереж. Відповідно, жодних суттєвих змін у законодавство США, країн Європи щодо зменшення впливу фінансової еліти так і не було внесено.

Проблема інституціоналізації суспільних рухів є актуальною і для України, оскільки останнім часом відзначається сплеск активності громадян. 22 грудня 2013 року на п'ятому Народному Віче була зроблена спроба інституціоналізувати соціальний рух шляхом створення всеукраїнського об'єднання «Майдан». Створена з представників політичних партій, громадських організацій та українських громадян Рада «Майдану» повинна була розгорнути широку мобілізаційну роботу з

організації спротиву нинішньому режимові в усіх областях України та координації протестного руху по всій території держави.

Однак фактично далі проголошення наміру згуртування проєвропейських сил справа не пішла. У дострокових парламентських виборах 2014 року взяла низка політичних партій та політичних об'єднань, що проголошували за мету відстоювання ідеалів. Лише окремим членам Ради «Майдану» вдалося у складі кількох виборчих списків отримати мандат народного депутата. Іншими словами, ідеологія євромайдану виявилася близькою для політичних партій, що представляють широкий спектр поглядів щодо державного будівництва, а учасники протестних акцій досить відрізнялися між собою, щоб утворити ефективну організацію. В результаті суспільний рух 2013-2014 року розчинився серед політичних партій, що до певної міри полегшило реалізацію його цілей правовим шляхом – через представницькі органи на національному та місцевому рівнях. Результатом стало створення проєвропейської парламентської коаліції, що реалізовуватиме завдання суспільного руху за допомогою наявних політичних інститутів.

Слід визнати, що Революція гідності мала позитивний вплив на громадянську активність та бажання громадян брати безпосередню участь в управлінні державними справами шляхом інституціоналізації громадянської ініціативи. Станом на грудень 2014 року в Україні було зареєстровано 229 політичних партій, причому 32 з них – лише протягом 2014 року. Практично стільки ж, скільки за попередні чотири роки. При цьому у перший рік після Помаранчевої революції було зареєстровано лише 24 партії.

Отже, інституціоналізація суспільного руху є одним з етапів його розвитку. Як свідчить рух нових лівих у США, зелених у Німеччині, чітка організаційна структура є необхідною вимогою для реалізації його цілей через існуючі політичні інститути. Однак, якщо рух має за мету привернути увагу широкої громадськості до певних проблем, то автономна структура здатна цілком задовольнити їх потреби завдяки комунікаційним можливостям, що надають сучасні інформаційні технології. Результатом процесу інституціоналізації не обов'язково є створення однієї організації, що представляє інтереси усього руху. Одним з варіантів розвитку руху є входження його представників в уже існуючі структури (політичні партії, неурядові організації), або ж створення низки нових, як це і відбулося в Україні після Революції гідності.

1. *Offe C. New social movements: Challenging the boundaries of institutional politics / C. Offe // Social Research. – 1985. – Vol. 52. – №4. – P. 820.* 2. *Winther M. Begreifen was ist: Das Verhältnis von SPD und Alternativen / M. Winther // Neue Gesellschaft (Bonn). – 1982. – №1. – S. 12-13.* 3. *Jugendprotest im demokratischen Staat.*

Enquete-Kommission des Deutschen Bundestages. – Stuttgart: K. Thienemanns Verlag, 1983. – 196 p. **4.** *Kriesi H.* New social movements in Western Europe: A comparative analysis / Kriesi H., Koopmans R., Duyvendak J. . – London: UCL Press, 1995. – 310 p. **5.** *Tarrow S.* Power in movement, social movements and contentious politics / Tarrow S. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 328 p. **6.** *Katsiaficas G.* The subversion of politics: European autonomous social movements and the decolonization of everyday life / Katsiaficas G. – Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 2006. – 312 p. **7.** Piven F. Poor people's movements: Why they succeed, how they fail / F. Piven, R. Cloward. – New York: Pantheon Books, 1978. – 408 p. **8.** *Staggenborg S.* Stability and innovation in the women's movement: A comparison of two movement organizations / S. Staggenborg // Social Problems. – 1989. – Vol. 36. – №1. – P. 75–92. **9.** *Katsiaficas G.* Цит. праця. – С. 77. **10.** *Kelly P.K.* Wir sind die Antipartei-Partei / P.K. Kelly // Der Spiegel. – 1982. – № 24. – S. 4. **11.** *Breines W.* Community and organization: The new left and Michels' «Iron Law» / W. Breines // Social Problems. – 1980. – Vol. 27. – № 4. – P. 419-429. **12.** *Flesher Fominaya C.* Autonomous movements and the institutional left: Two approaches in tension in Madrid's anti-globalization network / C. / *Flesher Fominaya* / South European Society and Politics. – 2007. – Vol. 12. – №3. – P. 339.

УДК 323.1

С. А. АСЛАНОВ

ЕТНІЧНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЧИННИК ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ)

Аналізується феномен етнічного конфлікту в контексті його впливу на етнополітичну стабільність у державі. Теоретична база екстраполюється на реалії гібридної війни на Сході України. Автор доходить висновку про беззаперечний дестабілізаційний вплив етнічного конфлікту та вказує на необхідність перегляду засад етнонаціональної політики України.

Ключові слова: етнічний конфлікт, етнополітична стабільність, сепаратизм

Асланов С.А. Этнический конфликт как фактор этнополитической нестабильности (на примере гибридной войны в Украине)

Анализируется феномен этнического конфликта в контексте его влияния на этнополитическую стабильность в государстве. Теоретическая база экстраполируется на реалии гибридной войны на Востоке Украины. Автор делает вывод о безоговорочном дестабилизирующем влиянии этнического конфликта и указывает на необходимость пересмотра основ этнонациональной политики Украины.

Ключевые слова: этнополитическая стабильность, этнический конфликт, сепаратизм

© АСЛАНОВ Стелас Антйопович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Ужгородського національного університету